

ישראל: מעצמת העל הקטנה בעולם

מאת פרופ' אדוארד נ' לוטוואק

מבט מבס"א, מס' 2,396, 26 ביולי 2026

תקציר: המאמר בוחן את מעמדה של ישראל כמעצמה צבאית עצמאית, וטוען כי יכולתה להתמודד עם איומים לאורך ההיסטוריה לא נשענה רק על תמיכה אמריקנית אלא בראש ובראשונה על משאבים פנימיים, חדשנות ותעשיות ביטחוניות מתקדמות. באמצעות סקירה היסטורית של מלחמת העצמאות, פיתוח היכולות הגרעיניות והצבאיות והיחסים עם ארצות הברית, מציג המאמר את ישראל כמדינה קטנה בעלת יכולות אסטרטגיות חריגות. עוד נטען כי מחויבותה של ישראל לברית עם ארצות הברית מתבטאת גם בתרומתה הביטחונית והטכנולוגית לאינטרסים האמריקניים.

ההגדרה הקלאסית של מעצמה היא מדינה שיכולה לנהל מלחמה ללא בעלות ברית. מבלי שהדבר היה ידוע אפילו למנהיגיה שלה, ישראל הייתה חייבת להיות מעצמה מהיום הראשון להקמתה, אז לא היו לה בעלות ברית והיא הותקפה על-ידי מצרים, ירדן, סוריה ו"צבא ההצלה הערבי" המתנדב. חמור מכך, המדינה היהודית החדשה והזעירה נאלצה להתמודד עם עוינות פעילה מאוד מצד ממשלות בריטניה וארצות הברית, אשר ניצלו את השפעתן הבלתי מבוטלת באותה תקופה כדי לסגור את כל נמלי הים התיכון בפני משלוחי נשק ותחמושת.

עבור כ-650,000 היהודים של המדינה הזעירה החדשה, שחגגו את הכרזת הקמת המדינה במאי 1948, האמברגו הנוקשה היה הרבה יותר מאי-נוחות. הבריטים כבר סיפקו את מיטב מטוסי הקרב והטנקים שלהם למצרים, ומשוריינים עם תותחים ללגיון הערבי של ירדן, שהיה הצבא הערבי הטוב ביותר ועדיין הונהג על-ידי קצינים בריטים. כל זאת בעוד השליטים הבריטים של מה שנשאר מארץ ישראל המנדטורית עד חצות הלילה של 14 במאי 1948 עשו כמיטב יכולתם כדי לעצור כל ניסיון להבריא נשק לישראל העתידית בתמיכה אמריקנית מלאה - כמה יהודים מלאס וגאס, לא דווקא רואי חשבון, רופאים או עורכי דין, נשלחו למאסר משום ששלחו אקדחים לבני דתם. הכוונה שעמדה מאחורי האמברגו על ישראל

הייתה להבטיח ניצחון ערבי, ההפך הגמור מהמיתוס של עזרה אנגלו-אמריקנית לישראל שנלמד כעובדה ברחבי העולם המוסלמי.

הנשיא טרומן אכן הכיר בישראל מיד, בעידודו של חברו ממלחמת העולם הראשונה וידידו הטוב ביותר אדי ג'ייקובסון. אך מזכיר המדינה, הגנרל בדימוס בעל חמישה כוכבים ג'ורג' מרשל שהוביל את ארצות הברית לניצחון נגד גרמניה הנאצית, היה בעל סמכות רבה בהרבה מסגן הנשיא לשעבר טרומן. הוא התעלם מהכרתו של טרומן, סירב לקבל את שליחה הראשון של המדינה החדשה, שהיה צפוי לבקש נשק, שמרשל היה נחוש למנוע.

מרשל היה מרוכז בלמנוע מהרוסים לשטוף את אירופה, ולא היה לו זמן למדינה זעירה וארעית שתובס מהר ותיעלם. האינטרסים האמריקניים בעולם הערבי עדיין לא היו חשובים כל כך - שדה הנפט הענק גוואר בסעודיה רק עתה התגלה - אך הנפט הערבי היה חשוב, בעוד שהמדינה היהודית הזעירה לא יכלה להגיע לכלום. הטיועון שמחלקת המדינה הונהגה על-ידי אנטישמים היה נכון, אך באותו שלב לא רלוונטי, מכיוון שמרשל לא היה אנטישמי: הפתרון שלו עבור הפליטים היהודים שעדיין היו במחנות באירופה היה לבטל את המגבלות שהטילו חוקי ההגירה ולהביא את כולם לארצות הברית.

הניסיון האנגלו-אמריקני הנחוש לחנוק את ישראל בלידתה סוכל בחלקו על-ידי צ'כוסלובקיה שזה עתה שוחררה. ברשותה היו שפע של מקלעים ותחמושת, כמו גם כמה מטוסי ספיטפייר ומטוסי קרב אחרים שהייתה להוטה למכור. ליהודים, מצידם, היו כמה מטוסי תובלה וטייסים, אך הם לא יכלו להגיע לישראל ללא עצירת תדלוק. מחלקת המדינה ומשרד החוץ הבריטי ידעו על הניסיון הנואש הזה לעקוף את האמברגו שלהם, והם פעלו למנוע מישראל שימוש בשדות התעופה באירופה. רק יוגוסלביה של טיטו איפשרה שימוש במסלול נחיתה יחיד במונטנגרו, לפי דרישתו של משה פיאדה, יהודי מסריבו וחבר קרוב של המרשל מתקופת המלחמה.

בסופו של דבר, המטען המזערי הספיק כדי להבטיח לישראל את עצמאותה. אך גם לאחר שהיהודים הביסו את אויביהם הערבים, מחלקת המדינה לא ויתרה, והתנגדה בתוקף ובהצלחה לכל מכירת נשק אמריקנית לישראל, על אף שברית המועצות החלה לשלוח מאות מטוסים ואלפי טנקים לממשלות הערביות. ארצות הברית התרככה רק לאחר הניצחון הישראלי ביוני 1967, שוב ללא כל נשק שסופק על-ידי ארצות הברית ובהסתמכות על טנקים בריטיים מיד שנייה ומטוסי קרב צרפתיים חדשים שנמכרו תמורת תשלום מלא במזומן.

ההיסטוריה הזו חשובה משום שהיא שמה קץ לרעיון שישראל תלויה לחלוטין בנדיבות הלב של ארצות הברית. ישנם אנשים, כולל כמה בממשל טראמפ, המדמיינים שקיצוץ בסיוע האמריקני יפגע ללא תקנה במדינה היהודית. אוכלוסיית ישראל כיום אינה 650,000, אלא תשעה מיליון, כולל שני מיליון אזרחים ערבים נאמנים המספקים אחד מכל ארבעה רופאים בישראל ומהנדסים רבים מאוד.

דווקא בגלל ההיסטוריה הארוכה הזו של סירובים ואמברגו, תשעת המיליונים האלה מספיקים כדי לתמוך בתעשיות צבאיות גדולות ומגוונות באופן לא פרופורציונלי. קיומן של תעשיות אלו ימתן את השפעתן של כל הגבלות עתידיות על תמיכת ארצות הברית, במיוחד משום שלישראל אין והיא גם אינה צריכה את הפריטים הגדולים ביותר, בין אם מדובר בנושאות מטוסים או במפציצי B-2 שטסו כל הדרך ממיזורי כדי להפציץ את מתקני הגרעין הנרחבים של איראן בנתנז, פורדו ואיספהאן. ישראל הייתה יכולה גם היא להשמיד את כל השלושה, אך רק עם עשרות גיחות, ופעולה קרקעית גם במקרה של פורדו.

הדבר מעלה את השאלה הישנה של נשקה הגרעיני של ישראל, שכבר זמן רב ידוע כי הוא קיים הן בצורת פצצות והן בצורת ראשי קרב טקטיים ובליסטיים. הדבר מעלה גם תעלומה משמעותית: מדוע ארצות הברית נאלצה להפציץ שלושה מתקני צנטריפוגות שונים? רק אחד מאלה, מתקן העשרת הצנטריפוגות בנתנז, כלל אולם ענקי של 2,500 מטרים רבועים במפלס הקרקע, ושני אולמות תת-קרקעיים בגודל דומה עם מקום לעד 50,000 צנטריפוגות, הרבה מעבר לנדרש כדי להעשיר את האורניום הדרוש למספר פצצות.

יתרה מזאת, בעוד נתנז לבדו מגמד את מרכז הנשק הגרעיני של ישראל על דרך דימונה, הגלוי לחלוטין לעוברים ושבים, איראן בנתה אולם צנטריפוגות גדול נוסף מתחת להר בפורדו ליד קום, ומתקן שלישי מדרום לאיספהאן. כאשר מביאים בחשבון את כל האתרים הללו - לצד סדנאות גדולות אחרות בפרצ'ין - ניתן לומר שאיראן הוציאה סכומים הגבוהים פי כמה וכמה מאלה שהוציאה ישראל, מבלי להשלים אפילו פצצה אחת. ישראל השיגה את הפצצה הראשונה שלה עד 1967, תשע שנים לאחר שהפרויקט החל עם כור מחקר צרפתי קטן של 24 מגה-ואט, כשהייתה עדיין מדינה חקלאית של 1.8 מיליון ללא תעשייה שראויה לציון. איראן קנתה את הצנטריפוגה הראשונה שלה מפקיסטן ב-1989, ומאז השקיעה סכומי כסף הולכים וגדלים במשך 37 שנים נוספות, כל זאת מבלי להשיג נשק.

במזרח התיכון, יש תמיד הסבר אחד ואותו הסבר לכל התעלומות הללו: שחיתות, שבה גם הקנאים הדתיים מעורבים במידה דומה למקביליהם החילונים. ב-27 בנובמבר 2020, מומחה הגרעין הבכיר של משמרות המהפכה חוסל על-ידי מקלע מכוון לוויין בחזרתו לוויילה שלו באבסארד, עיירת גבעות יוקרתית כ-72 קילומטרים ממרכז טהראן. הנסיעה היומית הארוכה לעבודה וממנה, כדי לישון הרחק מהזיהום של טהראן, אינה מוכיחה דבר כשלעצמה. אך הראויות הטהורה הזו מרמזת מדוע מתקני הצנטריפוגות שולשו, וכל מאמץ הצנטריפוגות הוכפל על-ידי כור מים כבדים של 40 מגה-ואט. עם הגישה המועדפת שלהם להכנסות של איראן, על חשבון מפעלי מים, גז וחשמל נחוצים מאוד, משמרות המהפכה יכולים להרשות לעצמם לעשות הכל בקנה המידה הגדול ביותר, כולל מפקדות מונומנטליות בטהראן ובכמה ערים אחרות.

השוו זאת לפרופסור ארנסט דוד ברגמן. הוא נולד בקארלסרוהה בגרמניה, עמד בראש פרויקט פיתוח הפצצה הגרעינית של ישראל במשמעת גרמנית קפדנית מהתחלה ועד הסוף, כשהוא גר עם משפחתו בשני חדרי שינה ומטבח במתחם המעבדה שלו, מה שאיפשר לו להתנייד ברגל. הדבר מסביר כיצד מדינה של תשעה מיליון תושבים יכולה לחקור, לפתח

ולייצר את טנק המערכה הכבד ביותר בעולם, מגוון רחב של טילים טקטיים ואסטרטגיים, ואת מיירטי הטילים שחנכו לפני שנתיים את המקרה הראשון בהיסטוריה של האנושות של לוחמה בחלל.

ישראל הפכה לבעלת ברית צבאית נלהבת של ארצות הברית כאשר קיבלה את מטוס הקרב הראשון אי פעם שנבנה במיוחד עבור חיל האוויר שלה באוקטובר 1968: מטוס Phantom McDonnell Douglas F-4E בעל שני מנועים ושני מושבים. הגעתו לבסיס מדברי מרוחק הייתה אמורה להיות סוד מדינה מהדרגה הגבוהה ביותר, אך שמעתי על כך באותו יום ממש, מנהג מונית שבנו המתדלק בבסיס שמע טייס שרק נחת קורא, שוב ושוב, "איזה מטוס! הייתי מתחתן אתו אילו יכולתי".

לאחר ששרדו עד אז על עודפי מלחמה ומעט מטוסי קרב צרפתיים, הישראלים הגיבו לתחילת הסיוע הצבאי האמריקני בהכרת תודה עמוקה ואמיתית, כשהם שואפים בלהט לנצל כל הזדמנות לגמול על כך. המוסד היה בתוך ברית המועצות, בשעה שה-CIA יכול היה רק לצפות מרחוק, והציע לאמריקנים את כל מה שחשף. לאחר ניצחונותיה בקרבות השריון באוקטובר 1973, סיפקה ישראל לטקטיקנים של צבא ארצות הברית בפורט מונרו כל פיסת מידע עבור מדריכי תורת ה"להילחם בנחיתות מספרית ולנצח" שהפכה לתורה הרשמית של צבא ארה"ב ונאט"ו, ואשר היה מבוסס על הקרב הנואש ברמת הגולן שבו מאתיים טנקים ישראליים השמידו פי ארבעה טנקים סוריים מתוצרת סובייטית.

אויביה של ישראל מציגים אותה תמיד כצינית לגבי הברית שלה עם ארצות הברית, אך במפגשים הרבים שלי לאורך השנים, המשתרעים עד למלחמה הנוכחית, זה לא מה ששמעתי. להפך: דאגה עמוקה מכל סימן של חולשה אמריקנית מול הסינים, הרוסים או כל אחד אחר, כולל הקנאים ההרסניים-לעצמם של איראן. סיפוק עמוק כאשר ארצות הברית פורצת קדימה, כפי שהיא עושה תמיד, לאחר שנראתה כמי שנמצאת על סף עקיפה, כפי שקרה עם AI והסינים לאחרונה. וכמובן, נכונות גדולה לתרום את כישרונות המחקר והפיתוח של ישראל, שפירותיהם משולבים כיום בכמה ממערכות הנשק האמריקניות המתקדמות ביותר, באופן הבולט ביותר במטוס הקרב F-35 שמערכת התצוגה המותקנת בקסדה החדשנית שלו פותחה בישראל.

רק לאחרונה שמעתי גורמים בבית הלבן שטענו כי עקשנותו של נתניהו הפכה לנוקשות. זוהי הערכה הוגנת – אך מה שאינו הוגן הוא הטענות לפיהן מנהיגיה החדשים של איראן הם גורמים מתונים והגיוניים, וכי יש לקבל את קציני הקישור של משמרות המהפכה במפקדה הקדמית של פיקוד המרכז של ארצות הברית, (US Central Command) כדי ללבן כל אי-הבנה פנים אל פנים. לאחר מכן באו התקפות איראניות על מכליות חולפות, ובעקבותיהן תקיפות אמריקניות נוספות. טייסים ישראלים ישבו במשך שעות בתאי הטייס שלהם כדי להגיע ולהפציץ את משגרי הטילים המרוחקים של איראן, אשר תקפו בסיסים אמריקניים, בעלות בריתה של ארצות הברית, וכן את ישראל עצמה.

בנאט"ו ידוע זה מכבר כי הצי האמריקני חייב להסתמך על שולות מוקשים וכלי שיט לגילוי ולציד מוקשים של מדינות אירופה לצורך מענה אפשרי במפרץ הפרסי, משום שאין

באפשרותו לשלב כלי שיט קצרי־טווח כאלה בפריסותיו הבין־אוקיינסיות המתמשכות. אולם אף אחד מחילות הים של אירופה לא ניסה אפילו לקבל אישור להצטרף לצי האמריקני במפרץ, בשעה שסיוע כזה היה נחוץ ביותר. ישראל, לעומת זאת, לעולם לא הייתה מסרבת להגיש כל סיוע צבאי שביכולתה להעניק, כפי שיודעים אינספור קצינים אמריקנים זה עשרות שנים. יש לכך חשיבות רבה בעולם שבו בעלות בריתה של ארצות הברית הפכו את כפיות הטובה לשם דבר.

** פרופ' אדוארד נ' לוטוואק הוא אסטרטג והיסטוריון, מומחה ליחסים בינלאומיים, אסטרטגיה רבתי והיסטוריה צבאית.*

פרסומי מרכז בס"א ומחקריו מתאפשרים הודות לנדיבותם של סול קושיצקי ומשפחתו